

LUNDS UNIVERSITET
Språk- och litteraturcentrum
Nordiska språk
Cecilia Eriksson

C-UPPSATS
Svenska, språklig inriktning
SVEK11
VT 2015

”Troligt/Sällan att vi klarade det!”

En undersökning om ironins påverkan i analysen av *troligt* och *sällan* i initial position med följande *att*-sats

Handledare: Gunlög Josefsson

Innehåll

1 Inledning.....	3
2 Teori och bakgrund	4
2.1 Över- och underordnade satser	4
2.2 Icke verbala matriser.....	6
2.3 Grammatikalisering	10
3 Metod och material.....	11
3.1 Metod.....	11
3.2 Material – Enkäten.....	12
4 Resultat och slutsatser	14
5 Analys.....	17
5.1 <i>Troligt och sällan</i> – Analys av ytstruktur	17
5.2 <i>Troligt och sällan</i> – Analys av djupstruktur	18
5.3 <i>Troligt och sällan</i> – Diskussion och slutanalys	23
6 Sammanfattning	25
Litteratur.....	27
Bilaga: Enkätformulär	28

1 Inledning

Under tidens gång utvecklas vårt språk kontinuerlig och nya användningar av redan kända ord kan uppstå. En sådan förändring har skett med orden *troligt* och *sällan* då de står initialt och följs av en *att*-sats. Både *troligt* och *sällan* kan i denna kontext användas både ironiskt och icke-ironiskt. En hypotes, och utgångspunkt för denna uppsats, är att framväxten av ironiska tolkningar av orden har resulterat i nya semantiska innebörder som skiljer sig från deras ursprungliga betydelser. Denna typ av ironiska användningar kan illustreras på följande sätt:

- (1) *Troligt* att jag kommer att klara detta!
- (2) *Sällan* att han berättat mina hemligheter för dig!

Med en ironisk tolkning av (1) används *troligt* för att uttrycka att någonting är osannolikt, till skillnad från ordets ursprungsbetydelse, som betecknar motsatsen. På liknande sätt kan *sällan* i mening (2) tolkas ironiskt och förmedlar då inte längre en tidsbetydelse utan uttrycker snarare en form av bestörtning.

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur *troligt* och *sällan* bör analyseras i satser som (1) och (2), samt att undersöka om användningen av ironi påverkar analysen av dessa. Ulla Stroh-Wollin (2008) och David Petersson (2011) har diskuterat konstruktioner som liknar de i (1) och (2) med andra led än *troligt* och *sällan*. Stroh-Wollin och Petersson föreslår att dessa bör analyseras som icke verbala matriser, det vill säga överordnade matriser som saknar verb.

För att uppnå en så fullständig analys som möjligt har undersökningen utgått både från ett syntaktiskt och från ett semantiskt perspektiv. Den syntaktiska utgångspunkten är tidigare forskning om icke-verbala matriser och det semantiska perspektivet framkommer i en enkätundersökning som undersöker informanternas egna tolkningar av *troligt* och *sällan*. Den semantiska förändring som orden genomgått relateras sedan till grammatikaliseringsbegreppet, den process som innebär att ett ord förändras mot att få en mer grammatisk och mindre lexikalisk betydelse (Rosenkvist & Skärlund 2011:7). I slutanalysen föreslår jag att initiala *troligt* och *sällan* som följs av en *att*-sats kan analyseras som icke-verbala matriser när de används ironiskt men kan däremot analyseras som komplement i

underliggande fullständiga matrissatser när de används icke-ironiskt. Resultaten av undersökningen visar således att ironi kan anses vara avgörande för analysen.

Uppsatsen inleds i kapitel 2 med en redogörelse för tidigare forskning kring icke-verbala matriser och grammatikalisering. Sedan följer en beskrivning av enkätundersökningens tillvägagångsätt i avsnitt 3 samt hur enkäten utformats. Avsnitt 4 presenterar resultatet av enkätundersökningen och avsnitt 5 diskuterar hur *troligt* och *sällan* kan analyseras. Slutligen sammanfattas uppsatsen i avsnitt 6.

2 Teori och Bakgrund

För att kombinera både semantik och syntax har jag i detta kapitel utgått från tidigare forskning som behandlar båda perspektiv. Det syntaktiska perspektivet introduceras i 2.1 med olika analyser av över- och underordnade satser som följaktligen lägger grunden för den analys av icke-verbala matriser som presenteras i 2.2. Slutligen kommer en kort översikt av den förändringsprocess som kallas grammatikalisering att förse det semantiska perspektivet i 2.3.

2.1 Över- och underordnade satser

En del satser är lättare att identifiera som huvudsats eller bisats än andra. Om en sats stämmer överens med alla de kriterier som är typiska för antingen bisatser eller huvudsatser är identifieringen ofta oproblematiske. Problem uppstår däremot om en sats uppfyller kriterier som är typiska både för bisatser och för huvudsatser. Christer Platzack (1987) beskriver bilden genom att konstatera att: ”svårigheterna med att skilja huvudsats från bisats beror på att det finns satser i vårt språk som varken är typiska huvudsatser eller typiska bisatser” (1987:79). Satser av detta slag kan därför vara svåra att identifiera som antingen över- eller underordnade.

Ett exempel på sådana satser som är svåra att definiera som antingen över- eller underordnade är expressiva satser.¹ En expressiv sats förmedlar ofta en talares förvåning och benämns av Gunlög Josefsson som ”känslouttryck” (2009:205). Ett exempel på sådana svårdefinierade expressiva satser är:

(3) Att ni aldrig kan städa efter er! (Josefsson 2009:205)

En sats som (3) är svår att definiera som antingen huvudsats eller bisats eftersom den uppfyller typiska kriterier från båda kategorierna. Exempel (3) ser ut att vara en självständig sats vilket vi i svenska förväntar oss att en huvudsats ska vara. Det som gör exempel (3) svårtolkat beror på att det även uppfyller tre typiska bisatskriterier; satsen inleds av subjunktionen *att*, satsadverbialet *aldrig* föregår satsens finita verb *köpt* samt att satsens subjekt *ni* följer direkt efter den inledande subjunktionen.

Det finns en del olika förslag och diskussioner kring analysen av expressiva satser. I *Svenska Akademiens grammatik* (1999), som strävar efter att ge ytnära beskrivningar, konstateras att expressiva satser kan vara både bisatser och huvudsatser (1999, del 1:168). Eftersom en bisats definieras som en ”syntaktiskt underordnad sats, dvs. en sats med funktion som satsled i en överordnad sats” (Teleman et al. 1999, del 1:158) krävs det ett synligt överordnat led för att beskriva en expressiv sats som underordnad. Eftersom följande mening har ett överordnande led, *det är fantastiskt*, definierar Teleman et al. följande expressiva sats, *som hon kan sy*, som en bisats (1999, del 4:562):

(4) Det är fantastiskt *som hon kan sy*. (Teleman et al. 1999, del 4:562)

Det förekommer dock även expressiva satser som på en ytnivå inte har något sådant synligt överordnat led:

(5) Som jag har jagat dig. (Teleman et al. 1999, del 4:759)

Eftersom satsen i (5) saknar ett utsatt överordnat led och (till synes) står självständigt, beskriver Teleman et al. satsen som en expressiv huvudsats (1999, del 4:759).

¹ Expressiv sats motsvarar exklamativ sats till exempel i Petersson (2011) och Petersson (2014).

Petersson föreslår dock en annan analys i *Swedish exclamatives are subordinate* (2011), en analys som även behandlas i Peterssons doktorsavhandling *The Highest Force Hypothesis: Subordination in Swedish* (2014).² Eftersom huvudsatser och bisatser i svenska typiskt har olika ordföljder menar Petersson nämligen att även expressiva bisatser bör ha en annan ordföljd än expressiva huvudsatser: ”All other Swedish clause types that come in both a main clause and a subordinate clause version, normally display different structures depending on whether they are independent or not” (Petersson 2011:208). Petersson menar att satser som kan förekomma både som huvudsatser och som bisatser i svenska typiskt inte har samma struktur. Om de expressiva satserna i (4) och (5) verkligen är en bisats respektive en huvudsats borde ordföljderna enligt Peterssons resonemang skilja sig åt från varandra. Att expressiva satser däremot har identiska ordföljder både när de förekommer som en bisats och när de förekommer som en (till synes) självständig sats, är enligt Petersson en anledning att betrakta båda satserna som underordnade. Jämför följande exempel:

(6) Det är fruktansvärt vad han klagar! (Petersson 2011:216)

(7) Vad han klagar! (Petersson 2011:216)

Peterssons förslag innebär att det expressiva ledet *vad han klagar* ovan bör analyseras som underordnade satser både i (6) och i (7) (Petersson 2011:217). Detta eftersom de båda expressiva satserna är överordnade. I (6) syns de överordnade elementen i ytstrukturen och i (7) är de överordnade elementen underliggande och syns därför inte på ytan.

2.2 Icke verbala matriser

Ulla Stroh-Wollin undersöker expressiva satser i *Dramernas svordomar – en lexikal och grammatisk studie i 300 års svensk dramatik* (2008). Huvudfokus för Stroh-Wollins undersökning är dock olika interjektionella svordomar – vilka kan föregå expressiva satser. Med inspiration från Magnusson (2007) föreslår Stroh-Wollin att dessa interjektioner överordnar de följande underordnade expressiva satserna (2008:77). Stroh-Wollin illustrerar strukturen för dessa på följande sätt:

² Resonemanget i Petersson (2011) bygger på fler argument vilka inte alla är relevanta för denna uppsats och tas därför inte upp här. För vidareutveckling av tankarna i Petersson (2011), se Petersson (2014, kap 6–7).

(8) [*Fan [vad dum du är]*] (Stroh-Wollin 2008:77)

Det överordnande ledet, matrisen, utgörs i (8) av interjektionen *fan*. Eftersom ledet i detta fall inte har något finit verb benämner Stroh-Wollin detta led som en infinit meningsmatrix (Stroh-Wollin 2008:76).³

Utöver svordomar, bygger Petersson (2011) vidare på Strohs analys genom att identifiera fler typer av infinita meningsmatriser, vilka Petersson väljer att kalla för icke-verbala matriser. Intressant nog observerar Petersson att just vissa verb, som *titta*, *se* och *tänk*, verkar kunna fungera på ett sådant ”icke-verbalt sätt” före underordnade expressiva satser:

(9) Titta vilka feta katter han har! (Petersson 2011:218)

(10) Se som han svettas! (Petersson 2011:218)

(11) Tänk att han aldrig lär sig! (Petersson 2011:219)

Med stöd av Teleman et al. (1999) menar Petersson att *titta*, *se* och *tänk* härstammar i ordklassen verb och ser ovan ut att stå i imperativ, men har i (9), (10) och (11) glidit semantisk och kan därför anses vara interjektioner. Petersson konstaterar att liknande förändringar har skett i andra språk och förklarar utifrån ett resonemang i Fretheim & Vaskó (2011) att ”Hungarian *képzeld* ’imagine’ and Norwegian *tenk* ‘think’ [---] and Swedish *tänk*, *titta* and *se* are lexically ambiguous and belong to different word classes depending on how they function in a specific context” (2011:220). Som resultat kan *titta*, *se* och *tänk* anses tillhöra ordklassen interjektioner när de föregår expressiva satser och utgör då icke-verbala matriser.

Att identifiera vilken ordklass ett ord tillhör kan enligt Petersson vara viktigt för att kunna dra slutsatser om icke-verbala matriser. Med inspiration av resonemanget kring *titta*, *se* och *tänk* ovan, utgår Petersson från olika kontexter för att bedöma vilken ordklass ett ord tillhör. Eftersom svordomen *fan*, precis som adjektivet *sorgligt*, kan fungera som komplement i en fullständig matrissats, menar Petersson att även *fan* kan anses vara ett adjektiv i denna kontext (2011:220).

³ Liknande analyser har föreslagits av Magnusson (2007) och av Marit Julien (2009) för *plus(s) at(t)*. Julien föreslår att *plus(s)* kan analyseras som ett överordnande icke verbalt led – vilken Julien benämner som en minimal matrix. Denna följs av ett underordnad led som inleds med *at(t)*:

- (i) Ekonomiska reformer kommer på sikt troligen att ge Japan högre tillväxt, **plus att** extrem låga räntor gjort att den japanska yenen är kraftigt undervärderad. (2009:130)

(12) Det är ju fan som här ser ut! (Petersson 2011:220)

(13) Det är ju sorgligt som här ser ut! (Petersson 2011:220)

En analys av ytstrukturerna visar alltså att adjektivet *fan* kan fungera både som ett komplement i en fullständig matrissats, se (14), och som en icke-verbal matris, se (15):

(14) Det är fan att han aldrig kommer! (Petersson 2011:222)

(15) Fan att han aldrig kommer! (Petersson 2011:222)

Petersson menar dock att en djupanalys av satserna ovan inte nödvändigtvis är lika entydig. Den fullständiga matrissatsen som skrivits ut i (14) kan nämligen även vara underliggande i (15), det vill säga att subjekt och verb finns med i den syntaktiska derivationen men är strukna. Det är därför svårt att avgöra om *fan* i (15) är en icke-verbal matris eller om det finns en dold fullständig sats.

Trots denna tvetydighet föredrar Petersson att analysera satser som den i (15) som en icke-verbal matris oavsett den potentiellt underliggande strukturen. Petersson drar denna slutsats av tre anledningar:

The first reason is that an overtly realized, non-verbal matrix, can be associated only with an exclamative reading [...] Secondly, a non verbal matrix, containing an interjection, also accounts for the direct deictic nature of exclamatives. Thirdly, assuming a non-verbal matrix rather than a full finite one, is more economical. (2011:223)

Petersson menar alltså att analysen icke-verbal matris är att föredra överlag av tre huvudsakliga anledningar. För det första, eftersom analysen icke-verbal matris entydigt ger en expressiv tolkning. För det andra förklarar analysen icke-verbal matris en interjektions omedelbara och deiktiska natur⁴ och för det tredje menar Petersson att analysen icke-verbal matris är mer ekonomisk (Petersson 2011:223).

⁴ Att interjektioner har en omedelbar och deiktisk natur innebär att de ”refererar till referenter (inklusive tider, platser) i yttrandets icke-språkliga sammanhang (talsituationen). [...] Det icke-språkliga sammanhanget kan fattas snävt som den konkreta iakttagbara situationen runtomkring talaren och/eller lyssnaren” (Teleman et al. 1999, del 1:161–162). Att interjektioner refererar till den omedelbara talsituationen leder således till att de saknar tempus.

Eftersom svordomen *gud*, precis som interjektionen *fy*, däremot inte kan fungera som ett komplement till verbet i en fullständig matrissats, se (17) och (19) nedan, klassificerar Petersson *gud* som en interjektion istället:

(16) Gud som här ser ut! (Petersson 2011:221)

(17) *Det är gud som här ser ut! (Petersson 2011:221)

(18) Fy vad han klagar! (Petersson 2011:221)

(19) *Det är fy vad han klagar! (Petersson 2011:221)

Att interjektioner är ogrammatiska som komplement i fullständiga matrissatser innebär enligt Petersson att dessa entydigt kan analyseras som icke-verbala matriser eftersom den fullständiga matrisen då inte kan vara underliggande (2011:222).

Petersson & Josefsson (2010) som utforskar den icke verbala matrisen *ellerhur*, undersöker inte bara den syntaktiska aspekten, utan även den semantiska. De konstaterar att *ellerhur* endast kan vara en icke-verbal matris i en specifik kontext, nämligen då det står initialt och följs av en underordnad *att*-sats:

(20) Eller hur att photoshop är mammas gata för dig? (Petersson & Josefsson 2010:191)

När *ellerhur* förekommer initialt och följs av en underordnad *att*-sats har uttrycket dock två möjliga tolkningar. Först och främst kan *ellerhur* användas för att söka medhåll gällande innehållet i den *att*-sats som följer, som i (20). *Ellerhur* kan dock även användas med en ironisk tolkning vilket innebär att talaren uttrycker en förvåning eller häpenhet över det semantiska innehållet i följande *att*-sats. Genom att ta hänsyn till både semantiska och syntaktiska dimensioner kan Josefsson & Petersson konstatera att det finns ”a close correlation between semantic interpretation and syntactic structure” (2010:193).

2.3 Grammatikalisering

Den process som identifierar vad som händer då ett ords semantik och syntax förändras i riktning mot en mer grammatisk och mindre lexikal betydelse kallas för grammatikalisering.

Grammatikaliseringsprocessen är mycket diskuterad och definieras på lite olika sätt i litteraturen. Henrik Rosenkvist & Sanna Skärlund (2011) skriver att:

[I] grunden betecknar termen [grammatikalisering] en språkförändring där ett visst element övergår från att vara ett självständigt ord med rik lexikal betydelse till att bli ett mindre självständigt element i grammatisk betydelse. (2011:7)

Typiskt för denna process är alltså att ord som i sin ursprungsform tillhör de öppna ordklasserna, exempelvis verb, substantiv och adjektiv, förändras under en lång eller kort tidsperiod. Som resultat av förändringen blir dessa ord helt enkelt mindre lexikaliska vilket innebär att de mer eller mindre förlorar sina ursprungliga betydelser. Istället blir många av dessa ord mer grammatiska i form av exempelvis affix, subjunktioner och satsadverbial (Rosenkvist & Skärlund 2011:8).

Vidare innebär grammatikalisering ofta att ett ord tenderar att förlora sin självständighet och blir som resultat mindre fria. Nedan exemplifierar Rosenkvist & Skärlund hur en grammatikaliseringsprocess kan se ut med det nordiska språkhistoriska pronomenet *inn*:

(21) hestr **inn** > hestr**inn** > hästen (2011:7)

I (21) synliggörs processen för hur *inn* förändrats från att vara ett pronomen till bestämdhetsaffixet *-en*. Före grammatikaliseringen kunde pronomenet stå för sig själv. I processen förlorar *inn* dock sin självständighet och blir i slutskedet ett bundet affix.

Eftersom grammatikalisering är en process består denna av olika faser som utvecklas med tiden. Rosenkvist & Skärlund skriver om processen i tre huvudsakliga faser (2011:7). Dessa innehåller till en början endast det ursprungliga ledet, vilket går in i en förändringsprocess genom att ”ett uttryck i en viss kontext [får] en ny tolkning” (Rosenkvist & Skärlund 2011:19). Detta är det första tecknet på att en förändring håller på att ske; ett element får en ny betydelse i en bunden kontext, vilket i sin tur följs av en mellanfas. I mellanfasen existerar både det ursprungliga elementet men även den nya betydelsen och användningen av samma element samtidigt. Det i sin tur följs av den slutgiltiga fasen vilket innebär att den nya tolkningen av det ursprungliga elementet blir ett nytt och eget element. Det bör dock poängteras att dessa faser inte utesluter varandra, det är tvärtom väldigt vanligt att de koexisterar. Både den nya

och äldre betydelsen av ett element existerar då samtidigt i samma språk, det ursprungliga ledet och dess betydelse blir alltså inte ersatt (Rosenkvist och Skärlund 2011:7–8).

3 Metod och material

För att undersöka ironiska och icke-ironiska tolkningar i samband med *troligt* och *sällan* har jag valt att utföra en enkätundersökning med 45 informanter. Undersökningen ämnade besvara hur informanterna själva tolkar *troligt* och *sällan* då de används initialt och följs av en *att*-sats. I 3.1 kommer jag att redovisa undersökningsmetod och tillvägagångssätt samt hur jag resonerat kring de 45 deltagande. Vidare i 3.2 kommer jag att presentera vad enkätfrågornas utformning har för syfte.

3.1 Metod

För att ta reda på mer om tolkningar av ironi ville jag finna en undersökningsgrupp som till stor del själva använder *troligt* och *sällan* både ironiskt och icke-ironiskt. Att ha hört eller till och med själv kunna använda uttrycken kan underlätta möjligheten att tolka olika formuleringar som ironiska eller icke-ironiska. För att finna denna typ av informanter utgick jag från den statistik som tagits fram av Eriksson & Forsell (2014) som undersökt användningen av ordet *ofta* som en icke-verbal matris⁵. Jag har därför utgått från deras statistik eftersom konstruktioner med *ofta* påminner om konstruktioner med *troligt* och *sällan*:

(22) *Ofta att han sa så* (Eriksson & Forsell 2014:22)

(23) *Troligt att jag kommer att klara detta.*

(24) *Sällan att han berättade mina hemligheter för dig.*

⁵ Eriksson och Forsell använder termen minimal matris.

Undersökningen om *ofta* som en icke-verbal matris visar en tendens på att vanligen användas och förstås av personer i åldrar upp till runt 40 år (Eriksson & Forsell 2014:10–12). I åldrarna över 40 år avtar förståelsen för fenomenet.

För att komma åt denna åldersgrupp ville jag hitta en plattform eller ett forum som vanligen och regelbundet används av personer i åldrar under 40. I *Svenskarna och Internet* (2011) skriver Olle Findahl att personer mellan 16-35 år är de mest högfrekventa besökarna på sociala medier. Av personer som befinner sig i åldern mellan 16-25 år använder hela 95 % av dessa sociala medier, och bland personer som är mellan 26-35 år använder 81 % sociala medier (Findahl 2011:19). Findahl konstaterar även att Facebook är den mest dominerande av dessa plattformar (2011:19). Med utgångspunkt i Findahls undersökningar valde jag att lägga ut min enkätundersökning på Facebook för att finna en grupp informanter som sannolikt har någon form av förförståelse för användandet av *troligt* och *sällan* och har därmed möjlighet att förstå och använda just ironi i samband med dessa.

Sammanlagt deltog 45 anonyma informanter i undersökningen. För att ta hänsyn till etiska aspekter har ingen personlig information registrerats med undantag för informanternas åldrar. Denna information blev dock inte relevant för analysen och kommer därför inte att redovisas vidare. Istället utgör informanternas egna tolkningar och användningar av *troligt* och *sällan* material för undersökningen.

3.2 Material - Enkäten

För att kunna utnyttja det forum som sociala medier tillhandahåller för att finna informanter med bäst förutsättningar var det sedan ett naturligt val att använda enkäter som undersökningsmaterial. Dessa kan enkelt skapas och distribueras online samt ger inga geografiska restriktioner. Vidare kan informanterna i en valfri miljö fylla i sina åsikter utan yttre påverkan, varken från mig eller från andra deltagare.

Huvudsyfte var att undersöka hur *troligt* och *sällan* används och tolkas i samband med ironi. Deltagarna blev informerade om att enkäten ämnade undersöka ironi men de visste däremot inte att just orden *troligt* och *sällan* var huvudfokus. Därför blandades exempelalternativen upp med andra liknande konstruktioner. Detta för att öka informanternas spontana tolkningar och beskrivningar. Att informanterna gjordes medvetna om att ironi undersöktes kan ha lockat fram fler ironiska tolkningar än om de varit omedvetna om det.

Trots detta kändes det som nödvändig information eftersom en skriftlig undersökning – som denna enkätundersökning – redan saknar många av de prosodiska egenskaperna som annars identifierar ironi. Just eftersom ironi är ett fenomen som är så starkt kopplat till prosodi, är jag alltså medveten om att en enkätundersökning saknar denna aspekt av ämnet. Jag bedömde dock att möjligheten att utnyttja sociala medier och den större mängd data jag hade möjlighet att få in via en enkätundersökning övervägde bristerna.

I bilagan återfinns de 9 enkätfrågor som användes i undersökningen. Resultaten av fråga 1 och 7 visade sig dock inte relevanta för slutanalysen och har därför uteslutits. Däremot kommer de resterande sju frågorna att presenteras nedan.

Fråga 2 och 3 (se bilaga) hade för avsikt att undersöka informanternas benägenhet att själva använda *troligt* och *sällan* i samband med ironi. I fråga 2 fick de välja om några av de fyra svarsalternativen kändes naturliga att använda ironiskt och annars välja det femte alternativet som angav att ingen av alternativen kändes ironiska. Utifrån hypotesen att *troligt* och *sällan* kan användas både ironiskt och icke-ironiskt undersökte sedan fråga 3 denna potentiella tvetydighet. Informanterna fyllde då i de alternativ de kunde tänka sig att använda i båda avseenden.

I fråga 4 och 5 undersöktes *troligt* och *sällan* var för sig för att undersöka deras potential att förmedla ironi. Syftet är att se om informanterna uppfattar ironin oavsett om de använder det själva eller inte. För att skriftligt kunna förmedla ironi så tydligt som möjligt har *troligt* i fråga 4 och *sällan* i fråga 5 placerats in i större kontexter i form av dialoger. Både fråga 4 och fråga 5 har svarsalternativ vilka även kompletterats av ett öppet kommentarsfält som ger informanterna möjlighet att lägga till egna tolkningar eller kommentarer.

För att ta reda på om *troligt* och *sällan* möjligen kan tolkas olika beroende på vilken position de står i, undersöker fråga 6 detta potentiella samband. Svarsalternativen består av meningsspar varav det ena visar *troligt* och *sällan* i initial position med efterföljande *att*-sats och den andra visar *troligt* och *sällan* som komplement i motsvarande fullständig matrissats. Informanterna fick sedan fylla i de exempelpar som de anser kan ha samma semantiska betydelse. Syftet är att se om innebörden av *troligt* och *sällan* har förändrats i de kortare versionerna eller om semantiken bevarats och anses vara identiskt med den fullständiga varianten. Även denna fråga följs av ett kommentarsfält som ger informanterna möjlighet att formulera egna tolkningar eller övriga tankar.

Fråga 8 och 9 återkopplar till fråga 2 och 3 för att närmare undersöka *troligt* och *sällan* i samband med ironi. Fråga 8 presenterar två exempelmeningar som båda innehåller ett initialt *troligt* som följs av en *att*-sats. Skillnaden mellan exempelmeningarna är att de har olika

semantiska kontexter. Den första meningen är avsedd att förmedla icke-ironi och den andra meningen är formulerad för att förmedla ironi. Syftet med frågan är att se hur informanterna med egna ord beskriver innebörderna av exempelmeningarna. Därför har frågan inga svarsalternativ utan endast ett kommentarsfält som svarsmöjlighet. Fråga 9 är utformad på ett identiskt sätt med den skillnaden att istället för *troligt* tolkar informanterna två meningar med *sällan* i initial position som har en efterföljande *att*-sats. Den första exempelmeningen är avsedd att förmedla icke-ironi och den andra är formulerad för att förmedla ironi.

4 Resultat och slutsatser

I detta avsnitt kommer resultaten av enkätundersökningen att redovisas. I bilagan återfinns de 9 frågor som användes i enkätundersökningen. Eftersom resultaten från fråga 1 och 7 inte visade sig relevanta för slutanalysen har de uteslutits även från detta kapitel. Resultatet från de resterande sju frågorna kommer däremot att utvecklas vidare. Eftersom fokus för undersökningen är användning och tolkning av orden *troligt* och *sällan*, kommer endast resultaten för dessa svarsalternativ att redovisas nedan.

Resultaten från fråga 2 och 3 visar att *troligt* och *sällan* kan förmedla både ironi och icke-ironi när de står på initial position och följs av en *att*-sats. Fråga 2, som undersöker hur många av de 45 informanterna som själva tycker det känns naturligt att använda ironiska *troligt* eller *sällan*, visar att 30 personer gärna använder ett ironiskt *troligt* medan endast 13 känner detsamma om ett ironiskt *sällan*. Det innebär att båda orden kan användas ironiskt men att fler personer anser att *troligt* är ett naturligare alternativ än *sällan*. Det bekräftar ytterligare i fråga 3 då 20 personer anser att *troligt* – beroende på kontexten – kan användas för att förmedla både ironi och icke-ironi, och 18 personer anser detsamma om *sällan*. Detta resultat utesluter dock inte möjligheten att resterande informanter använder *troligt* och *sällan* ironiskt eftersom möjligheten finns att deras individuella tolkning är entydigt ironisk eller entydigt icke-ironisk. Det sammanfattande resultatet av fråga 2 och 3 är alltså att både *troligt* och *sällan* kan, beroende på individuella tolkningar, användas för att förmedla både ironi och icke-ironi.

Att *troligt* och *sällan* kan vara ironiska uppfattas återigen i fråga 4 och 5. Resultaten visar att båda orden kan uppfattas som ironiska om de förekommer i större sammanhang vars

kontexter hjälper till att förtydliga ironin. De dialogformade exempelmeningarna resulterade nämligen i att hela 42 av 45 personer ansåg att *troligt* använts ironiskt i fråga 4, och 35 av 45 personer ansåg att *sällan* använts ironiskt i fråga 5. Indirekt innebär det att de flesta informanter anser att båda orden kan användas för att förmedla ironiska budskap även om de inte brukar använda dem ironiskt själva.

Fråga 6 undersöker om *troligt* och *sällan* får någon betydelseskilnad beroende på närvaro respektive frånvaro av en utsatt matris innehållande ett verb. Frågan jämför därför olika exempelpar varav den ena meningen har *troligt* och *sällan* som komplement i en fullständig matrissats och den andra har ett initialt *troligt* och *sällan* som följs av en *att*-sats. Resultatet visar att majoriteten av informanterna uppfattar just en sådan semantiskt skillnad: 35 av de 45 deltagande anser att *troligt* inte betyder detsamma i de olika positionerna och hela 41 av de 45 deltagande anser detsamma om *sällan*. Det innebär att när *troligt* och *sällan* står på initial position och följs av en *att*-sats kan deras betydelser skilja sig från respektive ords ursprungsbetydelser.

Fråga 8 som endast har ett kommentarsfält som svarsalternativ resulterade i att informanterna formulerade egna tolkningar. Frågan gick ut på att informanterna ombads bedöma om två exempelmeningar med ett initialt *troligt* som följs av en *att*-sats har använts på olika sätt. Den första exempelmeningen var avsedd att med hjälp av kontext förmedla icke-ironi och den andra att förmedla ironi. Den stora majoriteten, 40 personer, svarade att de ansåg att *troligt* använts på olika sätt i de båda exempelmeningarna. Vidare identifierade dessa 40 personer att den andra meningen uttrycker ironi, och beskrev att *troligt* i denna kontext inte har använts i sin traditionella betydelse. Detta blir tydligt i svar som: ”Andra meningen känns ironiskt, som att säga ’Yeah, right!’ på engelska”⁶, det låter ”osannolikt” och ”absurt”. Det innebär att när *troligt* tolkas ironiskt då det står initialt och följs av en *att*-sats verkar betydelsen inte längre uttrycka sannolikhet i sin traditionella bemärkelse utan har fått en ny betydelse.

Vidare beskriver även dessa 40 personer att den första exempelmeningen tolkas icke-ironiskt och att *troligt* i denna kontext däremot inte fått någon ny betydelse utan verkar istället ha bevarat ordets traditionella innebörd. De beskriver den första meningen som att: ”det [är] troligt på riktigt”, ”betydelsen [är] ordagrann” och ”Första meningen är ett enkelt konstaterande”. Den slutsats som kan dras av dessa resultat är att en icke-ironisk tolkning av *troligt* som står initialt och följs av en *att*-sats verkar – till skillnad från sin ironiska

⁶ Alla enkätsvar är citerade som de angetts i formulären.

motsvarighet – ha bevarat sin traditionella betydelse. Det innebär att *troligt* har samma innebörd både då det står initialt med icke-ironisk tolkning och då det används som komplement i en fullständig matrissats. De resterande 5 personer som inte ansåg att *troligt* använts på olika sätt i exempelmeningarna svarade antingen rakt ”nej” eller något osäkert ”Ja!?”. Dessa svar har tolkats som att de inte ser någon tydlig skillnad mellan användningarna av *troligt* i exemplen.

Likt fråga 8, hade även fråga 9 ett kommentarsfält som enda svarsalternativet. Återigen ombads informanterna bedöma om två exempelmeningar använts på olika sätt, denna gång med ett initialt *sällan* som följs av en *att*-sats. Utifrån kontexten var den första meningen ämnad att tolkas icke-ironiskt och den andra att tolkas ironiskt. Majoriteten, 27 personer, ansåg att det fanns en skillnad mellan de båda användningarna av *sällan*. Likt resultaten i fråga 8, beskrivs exempelmening två som att vara ironisk och även här har *sällan* en ny betydelse än sin traditionella. Meningen beskrivs som att betyda ”typiskt”, eller att uttrycka en ”bestörtning”, en ”beklagan” eller en ”bitterhet”. Det innebär, att precis som *troligt*, verkar den traditionella betydelsen av *sällan* gå förlorad när det står initialt med följande *att*-sats som har ironisk tolkning.

De 27 personer som uppfattade en skillnad mellan exempelmeningarna preciserade även att de tolkade *sällan* i den första exempelmeningen som icke-ironisk och att ordets traditionella innebörd har bevarats. De beskriver *sällan* som att vara ”sann”, ett ”konstaterande” och att låta ”seriös”. Att ett icke-ironiskt *sällan* har en traditionell betydelse innebär, precis som *troligt*, att det har samma betydelse som då *sällan* används som komplement i en fullständig matrissats. Vidare angav 14 personer att de inte ansåg att det fanns någon betydelseskilnad mellan användningarna av *sällan*. De resterande 4 personerna menade att de antingen inte riktigt förstod meningarnas innebörd eller att de själva aldrig skulle använda *sällan* på det vis som då det används i den ämnade ironiska exempelmeningen.

Sammanfattningsvis kan orden *troligt* och *sällan* användas både ironiskt och icke-ironiskt när de står initialt och följs av en *att*-sats. Vidare indikerar informanternas egna beskrivningar av ironiska *troligt* och *sällan* att orden fått nya innebörder som skiljer sig från deras respektive traditionella betydelser. De icke-ironiska tolkningarna har däremot bevarat sina ursprungsbetydelser och överensstämmer därför semantiskt med *troligt* och *sällan* som står som komplement i fullständiga matrissatser, eftersom dessa typiskt är icke-ironiska.

5 Analys

I detta kapitel kommer jag att föreslå hur ironiska och icke-ironiska *troligt* och *sällan* kan analyseras när de används initialt och följs av en *att*-sats. För att uppnå en så fullständig analys som möjligt kommer jag att ta hänsyn både till semantiska och syntaktiska aspekter. I avsnitt 5.1 kommer jag att se på konstruktionerna på ett ytligt plan för att jämföra tidigare forskning om icke-verbala matriser med resultaten från enkätundersökningen. Vidare i 5.2 kommer jag att gå djupare in i konstruktionerna för att undersöka hur betydelseerna av *troligt* och *sällan* har förändrats i ett grammatikaliseringsperspektiv samt se på förändringen utifrån ett ordklassperspektiv. I 5.3 kommer jag att föreslå en slutgiltig analys, vilken kommer att gå ut på att *troligt* och *sällan* kan analyseras olika beroende på om de används ironiskt eller icke-ironiskt.

5.1 *Troligt* och *sällan* – Analys av ytstruktur

Eftersom Teleman et al. definierar matrissatser som överordnande, förutsätter en matris att även ett underordnat led är närvarande (1999, del 1:197). Stroh-Wollin (2008) och Petersson (2011) menar att expressiva satser som *Vad dum du är!* bör analyseras som underordnade. Därför analyserar Stroh-Wollin svordomen *fan* i följande exempel som att vara ett överordnat element, trots att det inte är verbalt – det är en infinit meningsmatris, hädanefter icke-verbal matris:

(25) [*Fan* [*vad dum du är*]] (Stroh-Wollin 2008:77)

Satsen i (25) påminner om användningarna av *troligt* och *sällan* både ur ett semantiskt och ett syntaktiskt perspektiv. Syntaktiskt sett kan *troligt* och *sällan* användas på ett liknande sätt eftersom de också kan förekomma initialt och följas av ett underordnat led, i dessa fall en *att*-sats:

(26) *Troligt* att man vill ha elaka vänner!

(27) *Sällan* att jag har jobbat på fel uppgift i två timmar!

Att-satserna i (26) och (27) kan analyseras som underordnade eftersom de uppfyller två typiska bisatskriterier: de inleds med subjunktionen *att* och satsens subjekt följer direkt efter subjunktionen. Vidare uppfyller *att*-satserna i (26) och (27) ytterligare ett bisatskriterium som den expressiva satsen i (25) saknar; de kan inte fungera utan synligt överordnat led. *Fan* kan däremot utelämnas i (25) men *troligt* och *sällan* kan inte utelämnas i (26) respektive (27). Eftersom *att*-satserna i (26) och (27) inte kan fungera självständigt måste de alltså överordnas av ett synligt led.

Från ett semantiskt perspektiv har (26) och (27) ytterligare ett gemensamt drag med expressiva satser som den i (25); de kan användas för att förmedla känslor. Att informanterna i avsnitt 4 beskriver ironiska *troligt* och *sällan* med känslosamma värdeord kan jämföras med de expressiva satser som Josefssons menar används för att förmedla ”känslouttryck” (2009:205). Ironiska *troligt* beskrivs i (26) som ”osannolikt” och ”absurt” och ironiska *sällan* beskrivs i (27) som en ”beklagan” eller en ”bestörtning”. I traditionell bemärkelse används orden inte typiskt med känslosamma innebörder då *troligt* typiskt används för att förmedla sannolikhet och *sällan* för att uttrycka att någonting inte händer ofta. De ironiska användningarna av *troligt* och *sällan* skiljer sig därför från sina ursprungliga betydelser och liknar som resultat expressiva satser. Det verkar dock som att endast de ironiska *troligt* och *sällan* semantiskt kan jämföras med expressiva satser eftersom enkätundersökningen visar att informanterna tolkar icke-ironiska användningar av *troligt* och *sällan* som att de bevarat sina traditionella betydelser. Redan här på ytan uppstår det en skillnad mellan ironiska *troligt* och *sällan* och icke-ironiska *troligt* och *sällan*.

5.2 *Troligt* och *sällan* – Analys av djupstruktur

Den skillnad som uppstått mellan ironiska och icke ironiska *troligt* och *sällan* blir tydligast när de jämförs med fullständiga matrissatser. När *troligt* och *sällan* används som komplement i en fullständig matrissats utgår jag från den typiska icke-ironiska tolkning som vanligen används och förmedlar de traditionella betydelserna av orden. Fråga 7 och 8 visade i kapitel 4 att majoriteten av informanterna ansåg att en icke-ironisk användning av initiala *troligt* och *sällan* som följs av en *att*-sats har bevarat de traditionella betydelserna av orden. Det innebär, att med icke-ironiska tolkningar av satsen i (28) och (30) nedan, kan respektive exempelpar anses vara semantiskt identiska:

(28) *Troligt* att farmor kommer och hälsar på i morgon, men ingenting är bestämt ännu.

(29) Det är *troligt* att farmor kommer och hälsar på i morgon, men ingenting är bestämt ännu.

(30) *Sällan* att jag varit så arg som jag var igår.

(31) Det är *sällan* att jag varit så arg som jag var igår.

Att de ironiska användningarna av *troligt* och *sällan* däremot kan användas och beskrivas på nya sätt indikerar att dessa semantiskt har glidit bort från respektive ords ursprungsbetydelse. Om exempel (33) och (35) nedan tolkas som ironiska, innebär det att följande exempel par inte har samma innebörd eftersom *troligt* och *sällan* som komplement i fullständiga matrissatser, som i (32) och (34), typiskt används icke-ironiskt:

(32) Det är *troligt* att jag kommer att klara detta.

(33) *Troligt* att jag kommer att klara detta.

(34) Det är *sällan* att han berättar mina hemligheter för dig.

(35) *Sällan* att han berättar mina hemligheter för dig.

Det innebär att beroende på pragmatik och individuella tolkningar kan det finnas en skillnad mellan användningen av ett initialt *troligt* och *sällan* som följs av en *att*-sats och mellan användningen av *troligt* och *sällan* som komplement till kopulan i en fullständig matrissats. Icke-ironiska tolkningar resulterar i ursprungsbetydelsen av orden. Ironiska tolkningar ger både en ny betydelse jämfört med de ursprungliga, men också en betydelseskillnad i en motsvarande fullständig matrissats.

Det faktum att de ironiska *troligt* och *sällan* har utvecklats och fått en ny betydelse tyder på att en förändring har skett. Vissa aspekter av förändringen pekar på att ironiska *troligt* och *sällan* möjligen befinner sig mitt i en grammatikaliseringsprocess, se avsnitt 2.3. Att *troligt* och *sällan* verkar ha förlorat sin ursprungliga betydelse är nämligen ett typiskt tecken på att de möjligen har grammatikaliserats. Det innebär dock inte att de nya användningarna av orden har ersatt sina respektive ursprungsbetydelser. Istället används *troligt* och *sällan* både i sina ursprungsformer och med nya tolkningar. Grammatikaliseringsprocessen utesluter nämligen

inte den ena eller den andra formen utan båda lever kvar i språket (Rosenkvist och Skärnlund 2011:7–8).

Vidare är det vanligt för ord som grammatikaliseras att de påverkas genom att knytas till specifika positioner. *Troligt* och *sällan* kan i sina traditionella betydelser användas på ett friare och mer självständigt sätt, till skillnad från de nya tolkningarna av *troligt* och *sällan* som endast kan användas kontextbundet. Att den nya tolkningen av *troligt* och *sällan* endast förekommer i den specifika kontext då de används initialt och följs av en underordnad *att*-sats samt kräver en ironisk tolkning, pekar på att denna nya användning inte är lika självständig som sina ursprungliga former. Eftersom själva grammatikaliseringsprocessen består av flera olika faser (se avsnitt 2.3) kan det vidare innebära att *troligt* och *sällan* möjligen befinner sig mitt i någon av dessa faser som en del av en pågående process. Det syns dock inte något tydligt drag av att ironiska *troligt* och *sällan* har blivit mer grammatiska, vilket annars är ett vanligt drag för ord som grammatikaliseras (Rosenkvist & Skärnlund 2011:8). Möjligen kommer orden att utvecklas vidare med tiden och blir då möjligen mer grammatiska.

På samma sätt som *troligt* och *sällan* har förändrats semantiskt, diskuterar Petersson (2011) att verben *titta*, *se* och *tänk* i vissa kontexter, precis som ungerska *képzeld* och norska *tenk* (se avsnitt 2.2), har fått en förändrad betydelse. Petersson konstaterar att när *titta*, *se* och *tänk* förekommer initialt och följs av en underordnad expressiv sats bör de inte längre tolkas som verb i imperativ. Istället för sina ursprungliga uppmanande betydelser menar Petersson att *titta*, *se* och *tänk* kan användas för att bilda känsloladdade betydelser, likt interjektioner:

(38) Titta vilka feta katter han har! (Petersson 2011:218)

(39) Se som han svettas! (Petersson 2011:218)

(40) Tänk att han aldrig lär sig! (2011:219)

Petersson menar att *titta*, *se* och *tänk* ovan har genomgått semantiska glidningar vilket har påverkat ordens ordklassstatus, från ett verb till kontextspecifika interjektioner.

Eftersom Petersson konstaterar att just ordklassstatus kan vara avgörande i analysen av icke-verbala matriser (se avsnitt 2.2) utgår Petersson från resonemanget om *titta*, *se* och *tänk* för att konstatera vilka ordklasser svordomarna *fan* och *gud* tillhör – ett resonemang som även jag kommer att tillämpa för *troligt* och *sällan* (2011:218). Eftersom *fan* är grammatiskt i den kontext som adjektiv ofta förekommer i, nämligen som komplement i fullständiga matrissatser (se 41 nedan), menar Petersson att *fan* kan konstateras vara ett adjektiv (2011:220). Att *gud* däremot är ogrammatiskt som komplement i fullständiga matrissatser,

precis som interjektioner, menar Petersson att *gud* kan anses vara en kontextbunden interjektion, se (44) nedan. En liknande skillnad uppstår mellan *troligt* och *sällan* då de används ironiskt respektive icke-ironiskt. Icke-ironiska *troligt* och *sällan* kan vara komplement i fullständiga matrissatser, se (42) och (43), och kan då liknande *fan* anses vara adjektiv. Eftersom ironiska *troligt* och *sällan* inte kan vara komplement i fullständiga matrissatser utan att få en betydelseförändring, se (45) och (46), kan de istället anses vara kontextbundna interjektioner, liknande *gud*:

(41) Det är ju fan som här ser ut! (Petersson 2011:220)

(42) Det är troligt att farmor kommer och hälsar på i morgon.

(43) Det är sällan att jag skådat något så vackert.

(44) * Det är gud som här ser ut!⁷ (Petersson 2011:221)

(45) * Det är troligt att man vill ha elaka vänner.

(46) * Det är sällan att jag jobbat på fel uppgift i två timmar.

Vidare menar Petersson att ordklassstatus kan tydliggöra analysen av icke-verbala matriser eftersom interjektioner inte kan vara komplement i fullständiga matrissatser. Det innebär nämligen att dessa inte kan ha någon underliggande fullständig struktur utan kan entydigt analyseras som icke-verbala matriser. Eftersom interjektionerna i (44), (45) och (46) inte kan vara komplement i fullständiga matrissatser kan dessa inte heller ha den fullständiga matrisen som underliggande struktur. Den enda möjliga analysen är därför att initiala *troligt* och *sällan* som följs av en underordnad *att*-sats med ironisk tolkning kan konstateras vara interjektioner och bör därför analyseras som icke-verbala matriser.

Det blir däremot något svårare att analysera en icke-ironisk tolkning av *troligt* och *sällan* när de står initialt och följs av en *att*-sats eftersom dessa är grammatiska som komplement i fullständiga matrissatser. Det innebär nämligen att de kan ha den fullständiga matrissatsen som underliggande struktur. Frågan är alltså om (47) och (48) nedan bör analyseras som icke-verbala matriser, eller om meningarna har ett dolt matrisverb och komplement:

(47) *Troligt* att farmor kommer och hälsar på i morgon, men ingenting är bestämt ännu.

(48) *Sällan* att jag varit så arg som jag var igår.

⁷ * Innebär att satsen är ogrammatisk.

Jag föreslår att det både från ett semantiskt och ett syntaktiskt perspektiv är att föredra att analysera de icke-ironiska (47) och (48), nedan återupprepande som (49) och (51), som förkortningar av (50) respektive (52) nedan:

(49) *Troligt* att farmor kommer och hälsar på i morgon, men ingenting är bestämt ännu.

(50) Det är *troligt* att farmor kommer och hälsar på i morgon, men ingenting är bestämt ännu.

(51) *Sällan* att jag varit så arg som jag var igår.

(52) Det är *sällan* att jag varit så arg som jag var igår.

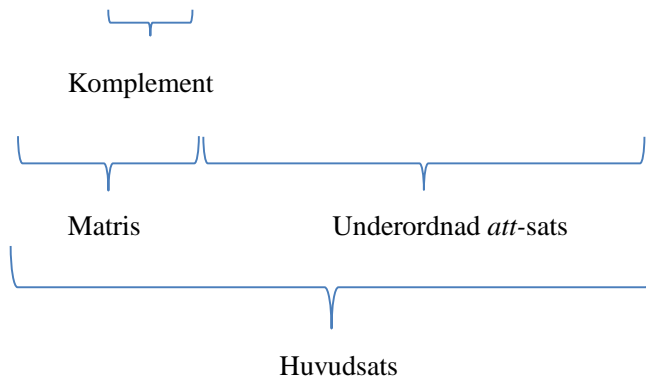
Det innebär att *troligt* i (49) och *sällan* i (51) kan anses vara komplement i underliggande fullständiga matrissatser. Ur ett semantiskt perspektiv är det en tilltalande analys eftersom informanterna i enkätundersökningen semantiskt tolkar meningsparen ovan som att ha samma innebörd. Semantiskt sett är alltså (49) och (50) respektive (51) och (52) identiska, och kan därför även ha samma struktur, antingen med realiserade element eller med dolda.

Syntaktiskt sett kan det i och för sig vara lockande att analysera (49) och (51) som icke-verbala matriser eftersom ytstrukturerna är identiska med andra icke-verbala matriser, inte minst deras ironiska motsvarigheter. Petersson (2011) menar att analysen icke-verbala matriser alltid är att föredra i samband med expressiva satser av tre huvudsakliga anledningar. För det första, eftersom analysen icke-verbal matris entydigt ger en expressiv tolkning. För det andra förklarar analysen icke-verbal matris det omedelbara och deiktiska som karakteriserar interjektioners tempuslösa och direkta natur och för det tredje är analysen icke-verbal matris mer ekonomisk (2011:223). Detta resonemang är dock inte lika relevant i förhållande till analysen av icke-ironiska *troligt* och *sällan*. Som jag kort nämnt tidigare tolkas nämligen inte de icke-ironiska *troligt* och *sällan* som expressiva eftersom de inte beskrivs med känsloladdade ord. Istället tolkas (49) exempelvis som att ”man tror verkligen att det finns chans att farmor kommer att komma på besök imorgon” och ”det [är] troligt på riktigt”. Satsen i (51) tolkas som att vara ”sann” och ”allvarlig”. De tolkas alltså istället som påståendesatser. Vidare är icke-ironiska *troligt* och *sällan* inte interjektioner och kan därför förekomma i en temporal kontext. Trots att det inte är det mest ekonomiska alternativet föreslår jag därför att de icke-ironiska *troligt* och *sällan* bör analyseras som komplement i underliggande fullständiga matrissatser och inte som icke-verbala matriser.

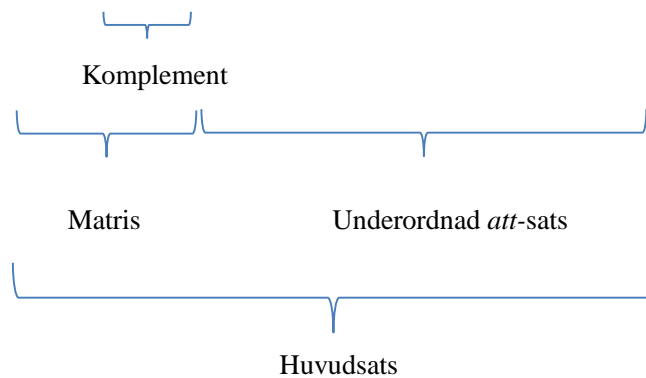
5.3 Troligt och sällan – Diskussion och slutanalys

Förslaget för den slutgiltiga analysen är alltså att det finns en skillnad i de underliggande strukturerna mellan ironiska och icke-ironiska *troligt* och *sällan* som står initial och följs av en underordnad *att*-sats. När *troligt* och *sällan* används med traditionell, icke-ironisk tolkning kan de användas som komplement i fullständiga matrissatser. Strukturen kan då se ut på följande sätt:

(53) Det är *troligt* att farmor kommer och hälsar på.

(54) Det är *sällan* att jag varit så arg som jag var igår.

När *troligt* och *sällan* används initialt med en icke-ironisk tolkning, behåller de samma semantiska innebörd som sina motsvarande fullständiga varianter ovan. Eftersom det inte finns någon semantiskt skillnad ser jag inte heller någon anledning till att det borde finnas någon syntaktiskt skillnad. Jag föreslår därför att icke-ironiska *troligt* och *sällan* kan anses ha en identisk djupstruktur med (53) och (54). Den enda skillnaden är att delar av matrissatsen i nedanstående exempel är underliggande element som inte är fonologiskt realiserade:

(55) (Det är) *troligt* att farmor kommer och hälsar på.

Komplement i
underliggande Underordnad *att*-sats
fullständig
matrissats.

(56) (Det är) *sällan* att jag varit så arg som jag var igår.

Komplement i
underliggande Underordnad *att*-sats
fullständig
matrissats

När *troligt* och *sällan* däremot används initialt med ironisk tolkning uppstår en semantisk skillnad. På grund av den semantiska förändringen kan *troligt* och *sällan* kontextbundet klassificeras som interjektioner vilka utifrån Peterssons analys endast kan analyseras som icke-verbala matriser:

(57) *Troligt* att man vill ha elaka vänner.

Icke-verbala Underordnad *att*-sats
matris

(58) *Sällan* att jag jobbat på fel uppgift i två timmar.

Icke-verbala Underordnad *att*-sats
matris

Som resultat menar jag att ironi har en stor betydelse för analysen av *troligt* och *sällan* då de används initialt och följs av en underordnad *att*-sats.

Liknande Petersson & Josefssons (2010) slutsats om att det finns ett nära samband mellan semantik och syntax, menar även jag att semantiken och syntaxen samspelar med varandra i analysen av *troligt* och *sällan*. Detta eftersom olika tolkningar kan kopplas till olika

syntaktiska analyser. En ironisk tolkning av *troligt* och *sällan* leder till att de bör analyseras som icke-verbala matriser och en icke-ironisk tolkning leder till att de kan analyseras som komplement i en underliggande struktur. Att semantiken kan avgöra hur *troligt* och *sällan* bör analyseras innebär att en och samma mening skulle kunna ha två olika analyser. Exempelvis skulle en mening som *Troligt att Johan kommer att vinna*, kunna tolkas både som ironiskt menad och icke-ironiskt menad. Det innebär att *troligt* och *sällan* som används med identiska ytstrukturer, skulle kunna ha olika djupstrukturer. En ironisk tolkning genererar analysen icke-verbal matris, och en icke-ironisk tolkning ger analysen komplement i underliggande fullständig matrissats.

En del aspekter kan dock anses komplettera den undersökning som gjorts i denna uppsats. Eftersom ironi är starkt kopplat till prosodi kan andra typer av undersökningsmetoder, som exempelvis intervjuer eller upplästa exempel, tillföra fler intressanta aspekter av ämnet. Vidare kan en större undersökningsgrupp göra det möjligt att se fler generella samband. För framtida forskning finns det även fler potentiella icke-verbala matriser att undersöka. Exempelvis orden *palla* och *orka*, vilka illustreras nedan i exempel som är hämtade från Bloggmix 2007 via Korp, Språkbankens korpus:

(59) Palla att ta hand om sig själv när man är sjuk.

(60) Orka att jag är så klen.

Möjligen kan även *palla* och *orka* analyseras och undersökas i förhållande till ironi och icke-ironi. Det kan i sin tur ge fler intressanta resultat i det samspel som semantik och syntax verkar uppvisa i analysen av denna uppsats.

6 Sammanfattning

Syftet med denna uppsats var att undersöka om ironi har någon betydelse för analysen av orden *troligt* och *sällan* när de står initialt och följs av en *att*-sats. För att uppnå en så komplett undersökning som möjligt har analysen utgått både från ett semantiskt perspektiv och från ett syntaktiskt perspektiv. Semantiskt visar enkätundersökningen att det uppstått en

betydelseskilnad när *troligt* och *sällan* används ironiskt respektive icke-ironiskt. En icke-ironisk användning verkar ha bevarat ordens traditionella betydelser, medan en ironisk användning har resulterat i att ordens betydelser har förändrats.

Syntaktiskt ser ytstrukturerna ut att vara identiska både då *troligt* och *sällan* används ironisk och då de används icke-ironiskt. Trots detta föreslår jag att de underliggande strukturerna kan anses vara olika. Att orden tolkas ha samma traditionella betydelser både när de står som komplement i en fullständig matrissats och när de används icke-ironisk i initialt position med följande *att*-sats, menar jag kan indikera att även syntaxen kan vara densamma. Därför kan en icke-ironisk tolkning av *troligt* och *sällan* analyseras som att vara komplement i en underliggande fullständig matrissats. De ironiska *troligt* och *sällan* har däremot icke-traditionella betydelser och kan därför inte vara komplement i fullständiga matrissatser utan att förlora denna nya betydelse. Betydelseförändringen kan utifrån ett resonemang av Petersson (2011) innebära att *troligt* och *sällan* kan anses vara kontextbundna interjektioner vilka enligt Peterssons analys entydigt kan analyseras som icke-verbala matriser (2011:222). Slutligen föreslår jag därför att icke-ironiska *troligt* och *sällan* kan analyseras som komplement i underliggande fullständiga matrissatser till skillnad från ironiska *troligt* och *sällan* som kan analyseras som icke-verbala matriser. Resultatet av undersökningen visar således att ironi kan anses ha en betydande roll för analysen av *troligt* och *sällan* när de står på initial position och följs av en *att*-sats.

Litteratur

- Eriksson, Cecilia, Rebecka McKinnon Forsell, 2014: Ofta *ofta* är en minimal matris!
[outgivet]. Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Findahl, Olle, 2011: Svenskarna och internet. <https://www.iis.se/docs/SOI2011.pdf>.
- Josefsson, Gunlög, 2009: *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.
- Julien, Marit, 2009: *Plus(s) at(t)* i skandinaviska – en minimal matris. *Språk och Stil* 19:124-141.
- Magnusson, Erik. 2007: *Gränsöverskridande koordination – Syntaktisk förändring i äldre svenska*. Göteborgs universitet.
- Petersson, David, Gunlög Josefsson, 2010: ELLERHUR and other Yes/No-question operator candidates in Swedish. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 86:179–198.
- Petersson, David, 2011: Swedish exclamatives are subordinate. *Working Papers in Scandinavian Syntax*. 88:169–237.
- Petersson, David, 2014: *The Highest Force Hypothesis: Subordination in Swedish*.
Lundastudier i Nordisk språkvetenskap A 72. Lund : Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Platzack, Christer, 1987: Huvudsatsordföljd och bisatsordföljd. I *Grammatik på villovägar*, red. Ulf Teleman, 87–96. Solna: Svenska Språknämnden.
- Rosenkvist, Henrik, Sanna Skärlund, 2011: Grammatikalisering i nutid – utvecklingen av typ fram till 2009. *Språk och stil* 21:5–25.
- Stroh-Wollin, Ulla 2008: Dramernas svordomar - en lexikal och grammatisk studie i 300 års svensk dramatik. *Svensk dramadialog 10*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Språkbanken: <http://spraakbanken.gu.se/swe/resurs/bloggmix2007>
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999: Svenska Akademiens grammatik 1-4. Stockholm: Norstedts.

Bilaga: Enkätformulär

Hur talar vi?

En undersökning om ironi i talspråk på svenska

1. Markera din åldersgrupp.

- 0-19
- 20-29
- 30-39
- 40-49
- 50-59
- 60-69
- 70+

2. Är det något eller några av dessa yttranden som du tycker känns naturliga att använda ironiskt?

Fler än ett alternativ är möjligt.

- Troligt att jag kommer att klara detta.
- Synd att resan blev inställd.
- Sällan att han berättar mina hemligheter för dig.
- Bäst att låsa dörren då man inte är hemma.
- Ingen av yttrandena verkar ironiska.

3. Tycker du att något eller några av följande yttranden kan användas både ironiskt och icke-ironiskt?

Fler än ett alternativ är möjligt.

- Troligt att jag kommer att klara detta.
- Synd att resan blev inställd.
- Sällan att han berättar mina hemligheter för dig.
- Bäst att låsa dörren då man inte är hemma.
- Ingen av yttrandena.

4. Hur tolkar du talare B:s svar i följande dialog?

Talare A: "Har du fortfarande inte fått tillbaka dina pengar? Det har ju gått ett helt år!"

Talare B: "Troligt att jag någonsin kommer att få se de pengarna igen."

- Talare B tror det är sannolikt att få tillbaka sina pengar.
- Talare B är ironisk och tror inte det är sannolikt att få tillbaka sina pengar.
- Jag vet inte.

Kommentar:

5. Hur tolkar du talare B:s svar i följande dialog?

Talare A: "Nina ska komma på besök för nionde gången denna vecka!" Talare B: "Sällan att hon ska komma igen!"

- Talare B menar att nio besök i veckan är sällan.
- Talare B är ironisk och menar att nio besök i veckan är mycket.
- Jag vet inte.

Kommentar:

6. Tycker du att följande exempelpar betyder samma sak?

Kryssa i de exempel som du tycker har samma innebörd.

- Det är synd att resan blev inställd - Synd att resan blev inställd
- Det är troligt att jag kommer att klara detta - Troligt att jag kommer att klara detta
- Det är sällan att han berättar mina hemligheter för dig - Sällan att han berättar mina hemligheter för dig.
- Det är bäst att låsa dörren även då man är hemma - Bäst att låsa dörren även då man är hemma
- Ingen av exemplen betyder samma sak.

Kommentar:

7. Tycker du att följande exempel betyder samma sak?

Kryssa i de exempel som du tycker har samma innebörd.

- Synd! - Synd att han sa så!
- Sällan! - Sällan att han sa så!
- Troligt! - Troligt att han sa så!
- Tur! - Tur att han sa så!
- Ingen av exemplen betyder samma sak.

Kommentar:

8. Tycker du att det finns någon skillnad i följande två användningar av "troligt"?

"Troligt att farmor kommer och hälsar på i morgon, men ingenting bestämt än."

"Troligt att man vill ha elaka vänner."

*

Svar:

9. Tycker du att det finns någon skillnad mellan följande två användningar av "sällan"?

"Sällan att jag varit så arg som jag var igår" "Sällan att jag jobbat på fel uppgift i två timmar!"

*

Svar:

Tack för din medverkan!